

УДК 355.58:378.147

Окіпняк А.С.

к.пед.н., доцент

E-mail: Okipnyak@mail.ru**Бурлюк В.В.**

к. військ.н., доцент

E-mail: Okipnyak@mail.ru**Кирилюк Р.М.**

к.с.-г.н., доцент

E-mail: Okipnyak@mail.ruПодільський державний аграрно-технічний університет
м. Кам'янець-Подільський

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАННЯ З ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Okipnyak A.S.

Ph.D. (Pedag. sciences), Associate Professor

E-mail: Okipnyak@mail.ru**Burlyuk V.V.**

Ph.D. (Milit. sciences), Associate Professor

E-mail: Okipnyak@mail.ru**Kyrylyuk P.M.**

Ph.D. (Agric. sciences), Associate Professor

E-mail: Okipnyak@mail.ruState Agrarian and Engineering University in Podilya
Kamianets-Podilskyi

ORGANIZATION AND IMPROVEMENT OF LEARNING SAFETY AND CIVIL PROTECTION IN HIGHER EDUCATION OF UKRAINE

Анотація

Вступ. Розглядається проблема викладання дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист» у вищих навчальних закладах України в умовах недосконалості і суперечливості окремих положень правової бази у сфері цивільного захисту; неналежного рівня наявних фінансових, матеріальних ресурсів і резервів; непослідовності в плануванні заходів, спрямованих на зниження рівня ризику виникнення надзвичайних ситуацій.

Методи. Для вирішення поставлених задач було використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, систематизація та порівняння даних, узагальнення наукових джерел. Емпіричні – вивчення документів і результатів навчальної та трудової діяльності, спостереження, інтерв'ювання, бесіди, тестування, анкетування – для діагностування сформованості професійної компетентності фахівців агропромислового комплексу з питань цивільного захисту.

Результати. Вказуються обставини, необхідність переходу від традиційних (ілюстративно-пізнавальних) методів навчання (лекційного, семінарського і класно-групового, показного, вправ, дослідницького, практичних робіт та інших, спрямованих на передачу студентам певної суми знань, формування навичок практичної діяльності), пошуку нових, більш ефективних методів навчання і виховання а також впровадження активних (активно-пошукові) методів навчання в рамках відповідних програм.

Перспективи. На практиці підготовки студентів ПДАТУ вивчений досвід педагогічного колективу з питань безпеки життєдіяльності та захисту і запропоновані активні методи навчання. Використання, яких поліпшить формування професійної компетентності студентів з питань безпеки життєдіяльності та захисту.

Ключові слова: надзвичайна ситуація (НС), цивільний захист, навчальний процес, безпека життєдіяльності людини.

Abstract

Introduction. The problem of teaching 'Safety of vital activity' and 'Civil Defense' courses at Ukrainian universities in conditions of imperfection and inconsistency of certain provisions of the legal framework for civil protection, inadequate level of budgeting, material resources and reserves, inconsistency in planning measures to reduce the risk of disasters is analyzed.

Methods. To solve this problem we used a set of interrelated research methods: theoretical - analysis, synthesis, systematization and data comparison, generalization of scientific sources. Empirical - the study of documents and the results of training and work, observations, interviews, discussions, tests, questionnaires - to diagnose formation of professional competence agriculture experts on civil protection.

Results. The factors behind the need for shifting from traditional (illustratively cognitive) teaching methods (lectures, seminars and class-group, flashy, exercises, research, practical work and others designed to transfer students a certain amount of knowledge, the skills practice), searching for new more effective methods of training and education as well as implementation of active (active search) teaching methods inside the boundaries of the relevant programs are determined.

Discussion. From the analysis of the experience of teaching 'Safety of vital activity' course at State Agrarian and Engineering University in Podilya the active learning method as a tool of students' professional competence formation is suggested.

Keywords: Emergency, Civil Defense, educational process, safety of vital activity.

Аннотация

Вступ. Рассматривается проблема преподавания дисциплин «Безопасность жизнедеятельности» и «Гражданская оборона» в высших учебных заведениях Украины в условиях несовершенства и противоречивости отдельных положений правовой базы в сфере гражданской защиты; ненадлежащего уровня имеющихся финансовых, материальных ресурсов и резервов; непоследовательности в планировании мероприятий, направленных на снижение уровня риска возникновения чрезвычайных ситуаций.

Методы. Для решения этой задачи мы использовали комплекс взаимосвязанных методов исследования: теоретический - анализ, синтез, систематизация и сравнения данных, обобщение научных источников. Эмпирические - изучение документов и результатов обучения и работы, наблюдения, интервью, дискуссии, тесты, анкеты - для диагностики формирования профессиональной компетентности специалистов агропромышленного комплекса по вопросам гражданской обороны.

Результаты. Указываются обстоятельства, необходимости перехода от традиционных (иллюстративно-познавательных) методов обучения (лекционного, семинарского и класно-групового, показного, упражнений, исследовательского, практических работ и других, направленных на передачу студентам определенной суммы знаний, формирование навыков практической деятельности), поиска новых, более эффективных методов обучения и воспитания, а также внедрения активных (активно-поисковые) методов обучения в рамках соответствующих программ.

Перспективы. На практике подготовки студентов ПДАТУ изучен опыт педагогического коллектива по вопросам безопасности жизнедеятельности и защиты и предложены активные методы обучения. Использование, которых улучшит формирования профессиональной

компетентности студентов по вопросам безопасности жизнедеятельности и защиты.

Ключевые слова: Чрезвычайная ситуация (ЧС), Гражданская оборона (ГО), учебный процесс, безопасность жизнедеятельности человека.

Вступ. Питання безпеки життєдіяльності людини завжди мали велике значення, а в сучасному світі набувають ще більшої ваги.

Рівень безпеки суспільства багато в чому залежить від якості викладання спеціальних дисциплін "Безпека життєдіяльності" та "Цивільний захист" у вищих навчальних закладах. Адже нинішні студенти в майбутньому - потенційні керівники підприємств, організацій та інших об'єктів, а значить - майбутні начальники цивільного захисту. Незалежно від профілю спеціальності вони повинні бути підготовлені до того, щоб організувати вирішення завдань цивільного захисту у випадку виникнення надзвичайних ситуацій місцевого й об'єктового рівнів і, звичайно ж, мати вичерпні знання з профілактики надзвичайних ситуацій, надзвичайних подій, нещасних випадків і т. д.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням покращення підготовки студентів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільної оборони населення присвячені роботи авторів (В.Ц. Жидецький, Є.П. Желібо, Н.М. Заверуха Губський А.І., Стеблук М.І., Жаворонков Г.П., Сердюков Н.Д., Шубін Е.П. та ін.) [1-2, 8-11].

Зважаючи на це, слід зауважити, що дієве та ефективне функціонування системи безпеки життєдіяльності та цивільного захисту можливе тільки за умови постійної та скоординованої роботи усіх органів державної влади на всіх рівнях на цьому напрямку.

Так питання про вдосконалення навчання з *охорони праці та безпеки життєдіяльності* у вищих навчальних закладах освіти України до останнього часу регламентувалися наказом Міністерства освіти і науки України від 02.12.1998 року № 420 "Про вдосконалення навчання з охорони праці й безпеки життєдіяльності у вищих закладах освіти України" [12].

Питання щодо *цивільного захисту* регулює Кодекс цивільного захисту України, що введений в дію 1 липня 2013 року.

Саме цими законами передбачено регулювання відносин, що пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, реагуванням на них, функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту. Створення Єдиної державної системи цивільного захисту, на яку покладено виконання всього комплексу заходів щодо захисту населення і територій як від надзвичайних ситуацій мирного часу, так і в особливий період.

Досвід викладання дисциплін "Цивільна захист" та "Безпека життєдіяльності" як в Україні, так і за кордоном, показує, що безпека життєдіяльності – це новий самостійний науковий напрямок, який необхідно вивчати науковими методами та використовувати для цього сучасні технології. На жаль, в Україні цей напрямок ще не набув гідного рівня, але з кожним роком вимагає все більшого впровадження нових заходів для забезпечення безпеки людей – заходів, які вже не можуть бути ненауковими, бо сучасне життя без використання науки про всебічну безпеку неможливе [9]. Сам час диктує необхідність удосконалювати викладання спеціальних дисциплін. Тому при Навчально-методичному центрі ЦЗ та БЖД діє науково-методична рада з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності співробітниками якої напрацьовано багатий досвід з інформаційного забезпечення сучасних фахівців - організаторів навчального процесу з даного питання.

Мета. Як показав досвід ліквідації НС в Україні саме недостатній рівень підготовки керівників, як правило призводить до неефективної їх роботи щодо запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Це ще раз підтвердило необхідність у державі єдиного підходу як до дій єдиної системи цивільного захисту та її

функціональних і територіальних підсистем так і організації вивчення спеціальних дисциплін "Безпека життєдіяльності" та "Цивільний захист".

Методологія. Для вирішення поставлених задач було використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: *теоретичні* – аналіз, синтез, систематизація та порівняння даних, узагальнення наукових джерел. Так аналіз програм викладання дисциплін ЦЗ та БЖД на відповідність принципу безперервності освіти і нормативно-правовим документам при формуванні професійної компетентності бакалаврів, спеціалістів та магістрів різного спрямування дасть можливість виявити особливості викладання цих дисциплін. *Емпіричні* – вивчення документів і результатів навчальної та трудової діяльності, спостереження, інтерв'ювання, бесіди, тестування, анкетування – для діагностування сформованості професійної компетентності фахівців.

Результати. У наш час Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них є основними документами міжнародного гуманітарного права про захист постраждалих у надзвичайних ситуаціях (НС) та жертв збройних конфліктів. Майже всі розвинені держави світу мають систему цивільного захисту населення.

Згідно із Конституцією України, забезпечення життя та здоров'я людини є обов'язком держави, адже людина та її здоров'я є найбільшою цінністю [3].

З цією метою та на виконання вимог концепції ООН "Про сталий людський розвиток", а також на виконання державної політики України та доручення Кабінету Міністрів України від 01.02.2010 № 6898./16/1-09 щодо забезпечення рівня розвитку системи збереження життя та здоров'я працівників у процесі трудової діяльності, мінімізації ризиків виникнення нещасних випадків та професійних захворювань, аварій на виробництві. Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від Чорнобильської катастрофи, Державним комітетом України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду і Міністерством освіти і науки України підготовлено і введено в дію від 21.10.2010 р. спільний наказ № 969/922/21 Зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 9 листопада 2010 р. за № 1057/18352 "Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України" [13]. В якому метою забезпечення підвищення рівня знань студентів, студентів та слухачів вищих навчальних закладів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту наказується:

1. Встановити, що нормативні навчальні дисципліни "Основи охорони праці", "Безпека життєдіяльності", "Охорона праці в галузі" та "Цивільний захист" вивчаються всіма студентами, студентами та слухачами вищих навчальних закладів України (далі – студенти), крім навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України:

"Безпека життєдіяльності" - на 1-му чи 2-му курсі із загальним обсягом не менше 1,5 кредиту ECTS (54 академічні години). Форма підсумкового контролю знань - диференційований залік;

"Основи охорони праці" - на 2-му чи 3-му курсі (молодший спеціаліст), на 4-му курсі (бакалавр) із загальним обсягом не менше 1,5 кредиту ECTS (54 академічні години). Форма підсумкового контролю знань - іспит;

"Охорона праці в галузі" - на 4-му курсі (молодший спеціаліст), на 5-му курсі (спеціаліст, магістр) із загальним обсягом не менше 1 кредиту ECTS (36 академічних годин). Форма підсумкового контролю знань - іспит;

"Цивільний захист" (замість дисципліни "Цивільна оборона") - на 5-му чи 6-му курсі (спеціаліст, магістр) із загальним обсягом не менше 1 кредиту ECTS (36 академічних годин). Форма підсумкового контролю знань - диференційований залік.

2. Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Науково-методичній комісії з цивільної безпеки Науково-методичної ради

Міністерства освіти і науки України разом із Інститутом державного управління у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, Державним підприємством "Головний навчально-методичний центр Національного науково-дослідного інституту промислової безпеки та охорони праці" Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду:

розробити та подати у тримісячний строк після набрання чинності цим наказом на затвердження до Міністерства освіти і науки України проекти типових програм нормативних навчальних дисциплін: "Безпека життєдіяльності", "Основи охорони праці", "Охорона праці в галузі" та "Цивільний захист".

3. Міністерству освіти і науки України:

Затвердити типові програми нормативних навчальних дисциплін:

"Основи охорони праці" та "Охорона праці в галузі" за погодженням з Державним комітетом України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду;

"Безпека життєдіяльності" та "Цивільний захист" за погодженням з Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Забезпечити внесення необхідних змін до складових галузевих стандартів вищої освіти підготовки молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів та магістрів.

4. Керівникам вищих навчальних закладів України:

Забезпечити вивчення нормативних навчальних дисциплін "Основи охорони праці", "Безпека життєдіяльності", "Охорона праці в галузі" та "Цивільний захист" та внести відповідні зміни до навчальних планів.

Передбачити включення відповідних розділів з питань охорони праці до робочих навчальних програм, програм практик студентів.

Здійснювати планування навчального навантаження для проведення викладачами з охорони праці та цивільного захисту консультацій з відповідних розділів дипломних проєктів (робіт) в обсягах не менше 1 години на студента (молодший спеціаліст, бакалавр) та не менше 1,5 години на студента (спеціаліст і магістр).

Включати викладачів з охорони праці та цивільного захисту до складу державних екзаменаційних (кваліфікаційних) комісій під час захисту дипломних проєктів (робіт) та складання державних екзаменів.

Забезпечити проходження навчання педагогічних та науково-педагогічних працівників, які викладають дисципліни з охорони праці та цивільного захисту і беруть участь у роботі державних екзаменаційних (кваліфікаційних) комісій, відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 р. № 874 "Про удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів і фахівців у сфері цивільного захисту" та Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці, затвердженого наказом Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 р. № 15, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 15.02.2005 р. за А» 231/10511 (із змінами).

Під час проведення державного екзамену вводити до індивідуальних комплексних контрольно-кваліфікаційних завдань питання з охорони праці. У дипломних проєктах (роботах) молодших спеціалістів і бакалаврів включати окремий розділ "Охорона праці", спеціалістів і магістрів - окремий розділ "Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях".

Міністерству освіти і науки України, Міністерству України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Державному комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду привести нормативно-правові акти у відповідність до вимог цього наказу.

Проте ні який наказ, постанова, або директива не зможе бути реалізована без

активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів під час навчання різними засобами, в тому числі, засобами інтерактивних технологій. Йдеться про підвищення рівня усвідомленого пізнання об'єктивно-реальних закономірностей у процесі навчання.

Кожен викладач застосовує у навчальному процесі свої прийоми активізації пізнавальної діяльності студентів, але досвід роботи одного викладача не можна механічно перенести іншому викладачеві. У зв'язку з цим виникає потреба в теоретичному обґрунтуванні системи роботи викладачів з активізації пізнавальної діяльності студентів.

Основна мета роботи викладача з активізації пізнавальної діяльності студентів полягає в розвитку їх творчих здібностей. З психології відомо, що здібності людини розвиваються в процесі діяльності. Засобом розвитку пізнавальних здібностей студентів є вмиле застосування таких методів і прийомів, які забезпечують високу активність студентів у навчальному пізнанні. Методи і прийоми активізації, що їх застосовує викладач, повинні враховувати рівень пізнавальних здібностей студентів, бо непосильні завдання можуть підірвати віру студентів у свої сили і не дадуть позитивного ефекту. Саме тому систему роботи викладача з активізації пізнавальної діяльності студентів потрібно будувати з врахуванням поступового і цілеспрямованого розвитку творчих пізнавальних здібностей студентів, розвитку їх мислення. У процесі навчання студент здійснює різні дії, в яких задіяні основні психічні процеси: відчуття, сприймання, уява, мислення, пам'ять тощо. Оскільки з усіх пізнавальних психічних процесів провідним є мислення, то можна сказати, що активізувати діяльність студентів – це активізувати їх мислення. Разом із тим слід враховувати, що без бажання студента вчитися всі старання викладача не дадуть очікуваних наслідків. Звідси випливає висновок, що потрібно формувати мотиви навчання, бажання студентів вирішувати пізнавальні завдання.

Далі слід зазначити, що, визнаючи системний підхід до організації НВП, педагогіка як наука розглядає взаємовідносини між викладачем і студентом як соціальну систему управління з притаманними їй об'єктивними законами.

Ця система складається з основних елементів, без яких вона не може функціонувати: суб'єкт навчання – викладач, суб'єкт навчання – студент, канали інформації. Причому канали інформації поділяються на прямий зв'язок – канал інформації викладання (повідомлення знань, управління формуванням умінь та навичок) і зворотний зв'язок – канал інформації контролю (виявлення результату засвоєння знань, сформованості вмінь та навичок).

На стан і функціонування як системи загалом, так і окремих її елементів впливає середовище, в якому вона функціонує, та перешкоди. Такими перешкодами може бути й погано організований НВП, і відрив від занять студентів на заходи, що не пов'язані з НВП, і невідповідність навчальної аудиторії, і невідповідність викладача, і робота без технічних засобів навчання, і низька мотивація на навчання студентів, і шумові завади тощо.

Звичайно, у цій системі студенту як суб'єкту навчання не можна відводити роль пасивного приймача інформації. Без його активної пізнавальної діяльності не може бути успішного оволодіння фахом. Для цього потрібне наполегливе розумове й фізичне зусилля всіх учасників НВП.

Зазначені обставини переконують у необхідності пошуку нових, більш ефективних методів навчання і виховання. В практиці підготовки студентів необхідно ширше застосовувати активні методи навчання. Їхньою головною перевагою є те, що вони мають механізм впливу на мотиваційну сферу студентів. Разом з тим традиційні форми навчання, як правило, не сприяють створенню нової мотивації. Ось чому для посилення мотивації у студентів (студентів) при вивченні дисциплін керівники занять у взаємодії з командирами й вихователями навчальних підрозділів у своїй практичній діяльності

повинні намагатися:

- досягати усвідомлення студентами об'єктивної необхідності в знаннях з кожної конкретної теми, заняття;
- забезпечувати створення атмосфери змагання під час вивчення навчального матеріалу зі СпД і ТСД;
- ширше застосовувати активні методи навчання.

На відміну від традиційних (ілюстративно-пізнавальних) методів навчання (лекційного, семінарського і класно-групового, показного, вправ, дослідного, практичних робіт та інших, спрямованих на передачу студентам певної суми знань, формування навичок практичної діяльності), важливо використовувати активні (активно-пошукові) методи навчання в межах відповідних програм. На цих заняттях студентів слід навчати приймати нестандартні рішення в умовах, які швидко змінюються; на самоті в умовах фізичного психологічного навантаження.

Серед таких методів можна виокремити декілька.

1. Навчання через *науково-винахідницьку роботу* в гуртках наукових товариств. Вона поділялася на науково-дослідну роботу, що входила до навчального процесу і на роботу, яка виконується поза навчальним часом. Наукова робота студентів, яка виконується поза навчальним часом, мала такі форми: робота студентів у науковому; участь у конкурсах кафедри, факультету, університету.

Застосування методу навчання через науково-винахідницьку роботу виявилось досить ефективним у навчальному процесі. Метод сприяє підвищенню творчої активності, дозволяє охопити проблему в усьому комплексі зв'язків між дисциплінами, розкриває потенційні можливості як усього колективу, так і кожного студента, що допомагає індивідуалізації процесу навчання.

Студенти набувають не тільки теоретичні знання, але й мають практику дослідної роботи. Під час спільної діяльності згуртовуються колективи, студенти підвищують культуру взаємного спілкування, навчаються співпереживати, допомагати один одному, підтримувати традиції співпраці.

2. *«Мозкова атака» та «інтелектуальна розминка»*. Ці методи використовуються при проведенні будь-яких видів навчальних занять. Частіше за все викладачі застосовують їх як активні методи для розгортання дискусії на звичайних групових заняттях. Їх завданням є активізація розумової діяльності студентів за рахунок актуалізації наявних знань, обміну думками і вироблення спільної ділової позиції. Разом з тим викладач має можливість визначити рівень підготовленості студентів до подальшої роботи на занятті. Місце методів в організації навчання планується завчасно, ми їх використовували як фрагменти або протягом всього заняття (наприклад, практичне заняття, семінар-дослідження, в основу якого покладено пошук нових принципів вирішення проблеми).

Мозкова атака й інтелектуальна розминка – це своєрідне розумове тренування щодо швидкого пошуку відповідей на запитання і завдання. Такі вправи допомагають студентам в тому, щоб максимально звільнитися від психологічних бар'єрів (сором'язливості, ніяковості, страху помилок і тощо). Серед прийомів при цьому ми використовували постановку проблемного питання на лекціях, запитання, що потребує швидкої відповіді, розминка на занятті в аудиторії чи на практиці в полі.

Переваги зазначених методів полягають у тому, що кожен студент знаходиться в зоні активної відповіді. Якщо хтось залишився незадіяним з одного питання, то він змушений швидко осмислювати питання і готуватися до відповіді на наступне.

3. *«Брейн-ринг»*. Перевірка знань матеріалу методом «Брейн-рингу» ми проводили у вигляді інтелектуальної розминки. Навчальна група ділиться на команди. Призначені

викладачем помічники керівника заняття та експерти знаходяться окремо від команд. Помічник керівника зачитує питання та дає до 10 секунд на обдумування відповіді. Визначає, яка команда відповідає перша за звуковим чи світловим сигналом і разом з експертами слідкує за правильністю відповіді. Якщо студент допустив помилку – передає право відповіді іншій команді. Відповіді на питання та доповнення експерти оцінюють в балах, визначених на кафедрі. Якщо жодна з команд не відповіла на поставлене питання, то один з експертів зачитує правильну відповідь.

Перевірка знань матеріалу методом «Брейн-рингу» має практичну спрямованість. Це також формує інтерес до пізнання і сприяє більш якісній професійній підготовці студентів.

4. *Опорний конспект.* Добре узгоджуються лекційні та практичні заняття зі складанням опорного конспекту. Складання опорного конспекту ми вважаємо одним з найголовніших методів навчання студентів. У ньому в короткій формі подаються основні відомості. По суті, виклад інформації у формі конспекту є своєрідною презентацією знань, умінь і навичок студентів. Для успішного виконання своїх обов'язків студент повинен знати призначення, тактико-технічну характеристику, будову, принцип дії індивідуальних та колективних засобів захисту, характерні ознаки НС, організацію надання рятувальних та інших невідкладних робі тощо.

Опорні конспекти, як правило, викладачі складали разом з студентами. У них для скорочення часу під час проведення заняття подано малюнки, схеми, описи які не потребують креативного мислення від студента під час навчання, а на їх переписування чи перемальовування йде багато часу. Основні моменти студент конспектує під час проведення заняття, а іншу частину відпрацьовує під час самостійної підготовки. Таким чином за один і той же проміжок часу студенту надається набагато більше інформації. Такі конспекти ми розробили з навчальних дисциплін «Цивільний захист».

6. Сучасні форми, методи і технології навчання, які практикуються в зарубіжних вищих навчальних закладах. У вищих навчальних закладах Великобританії, наприклад, практикуються тьюторські заняття. Їх використовують при проведенні практичних занять, коли 1–2 студенти (може бути 5–6) (особливо добре, коли вони з молодших курсів) проводять практичні заняття як інструктори із старшим курсом. Тьютором може бути і телевізор (в основному використовуємо відеозаписи з каналу «Діскавері» та інших). При цьому ми використовували такі відеофільми:

- «Чорнобиль за секунду до катастрофи» mp4;
- «Хімічна зброя. Робота на помилках» mp4;
- «Надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру» mp4;
- «Захист населення від зброї масового ураження» mp4;
- «Правила поведінки з боєприпасами, що не розірвалися»;
- інші репортажі з зони проведення антитерористичної операції АТО.

7. У зв'язку з подіями на сході України значна увага нами приділяється роботі серед студентів і населення з питань поведінки з вибухонебезпечними предметами. Для цього ми розробили практикум «Захист населення від вибухонебезпечних предметів», що включений до дисципліни «Безпека життєдіяльності» для студентів цивільних вищих навчальних закладів. Отже, включаючи практикум в дисципліну «Безпека життєдіяльності», ми збільшили коло осіб для вивчення ризиків життєдіяльності в умовах мінної безпеки, а також проведення роз'яснювальної роботи серед населення про заходи безпеки та правила поведінки при виявленні ВНП.

8. Розробка інструкцій та пам'яток та правил поведінки в зоні АТО особовому складу, що виконують завдання в складі підрозділів ЗС України а також організаторам волонтерського руху.

Основою сучасної освітньої діяльності повинно стати не завантаження студента

якомога більшим обсягом знань, а інтенсивний розвиток його творчих здібностей та обдарувань. Тому розглядаючи проблему організації навчальної діяльності студентів в процесі занять з предметів «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист» необхідно передбачати пошук оптимальних форм і методів навчально-виховного процесу з реалізації міжпредметних зв'язків і збільшенню практичної підготовки на основі сучасної нормативної бази, розробки спеціальних технологій формування професійної компетентності фахівців усіх спрямувань.

Висновки. У сучасних умовах посилення інтеграційних процесів з Європейським Союзом, впровадження європейської системи неперервної освіти програми нормативних дисциплін і відповідні освітньо-професійні програми повинні враховувати положення досконалої європейської системи нормативно-правових актів з безпеки.

Використання запропонованих нами умов формування професійної компетентності студентів з питань безпеки життєдіяльності та цивільного захисту (БЖД та ЦЗ) надає можливість: *удосконалити* методики підготовки студентів за теоретичною та практичною складовими з цілеспрямованим формуванням у них фахової компетентності з питань БЖД та ЦЗ; *активізувати* професійне самовдосконалення студентів, що сприяє їх самоактуалізації, формуванню їх професійних потреб, мотивів та мотивацій, а також творчої методики навчальної діяльності та розвитку активної життєвої позиції з питань БЖД та ЦЗ.

Реалізація відповідних заходів створить передумови для створення єдиної правової бази та підходу щодо рішення питань захисту населення і забезпечення якісної підготовки кадрів, розвитку трудових ресурсів потенціалу України, мінімізації ризиків виникнення нещасних випадків та професійних захворювань, аварій на виробництві та під час НС.

Список використаних джерел

1. Губський А.І. Цивільна оборона [Текст] / А.І. Губський - Львів: Ластівка, 1995. – 215 с.
2. Жаворонков Г.П., Сердюков Н.Д., Шубин Е.П. Гражданская оборона [Текст] / Г.П. Жаворонков, Н.Д. Сердюков, Е.П. Шубин. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
3. Конституція України, Основний Закон. – К., 1996. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dniprojust.org.ua/news/1010.html> (дата звернення 10.04.2016р.). – Назва з екрана.
4. Кодекс Цивільного захисту. – К., Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 34-35, ст.458 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення 10.04.2016р.). – Назва з екрана.
5. Про захист населення і територій в надзвичайних ситуаціях техногенного і природного характеру: Закон України № 1809-111 від 8 червня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1809-14 (дата звернення 10.04.2016р.). – Назва з екрана.
6. Про правові засади цивільного захисту: Закон України (2004 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1859-15 (дата звернення 10.04.2016р.). – Назва з екрана.
7. Наказ Міністерства освіти України № 814 від 03.09.2009 р. Про Положення про Функціональну підсистему “Освіта і наука України” єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: osvita-yu.mk.ua/.../789-pakaz-ministerstva-osvi... (дата звернення 10.04.2016р.). – Назва з екрана.
8. Положення "Про єдину державну систему попередження і реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру": Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 р. № 1198. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: rada.bgd.narod.ru/metod/ProgCO.htm (дата звернення 10.04.2016р.). – Назва з екрана.
9. Стеблюк М.І. Цивільна оборона [Текст] / М.І. Стеблюк – К.: Знання, 2002. – 430 с.
10. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці [Текст] / В.Ц. Жидецький. – Львів: Афіша, 2002. – 317 с.
11. Желібо Є.П., Заверуха Н.М., Зацарний В.В. Безпека життєдіяльності [Текст] / Є.П. Желібо, Н.М. Заверуха, В.В. Зацарний. – К.: Каравела, 2010. – 342 с.
12. Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.12.1998 року № 420 "Про вдосконалення

навчання з охорони праці й безпеки життєдіяльності у вищих закладах освіти України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0059-99 (дата звернення 10.04.2016р.). – Назва з екрана.

13. Спільний наказ Міністерства освіти і науки України Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 21.10.2010 р. № 969/922/21 Зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 9 листопада 2010 р. за № 1057/18352 "Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України"[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://refdb.ru/look/1522338.html>.

References

1. Gubskiy, A.I. (1995). *Tsivilna oborona [Civil defense]*. LvIv: LastIvka.
2. Zhavoronkov, G.P., Serdyukov, N.D., Shubin, E.P. (1991). *Grazhdanskaya oborona [Grazhdanskaya oborona]*. M.: Prosvetschenie.
3. Konstitutsiya Ukraini, Osnovniy Zakon (1996). Retrieved from <http://dniprojust.org.ua/news/1010.html> (data zvernennya 10.04.2016r.). – Nazva z ekrana.
4. KodeksTsivilnogoZahistu [Code of Civil protection]. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
5. Pro zahistnaseleynna i teritoriy v nadzvichaynih situatsiyah tehnogennoho i prirodnogo harakteru: Zakon Ukraini [On protection of population and territories in emergency situations of technogenic and natural character Ukraine Law number 1809-111 of June 8, 2000]. Retrieved from: zakon.rada.gov.ua/go/1809-14.
6. Pro pravovi zasady tsivilnogo zahistu: Zakon Ukraini (2004) [On Legal Principles of Civil Protection Law of Ukraine]. Retrieved from: zakon.rada.gov.ua/go/1859-15.
7. Nakaz Ministerstva osviti Ukraini vid 03.09.2009 r. Pro Polozhennya pro Funktsionalnu pidsystemu "OsvIta i nauka Ukraini" Edinoyi derzhavnoyi sistemi zapobigannya i reaguвання na nadzvichayni situatsiyi tehnogennoho ta prirodnogo harakteru [Ministry of Education of Ukraine № 814 from 03.09.2009 g. On the Regulation of Functional subsystem "Education and Science of Ukraine" unified state system of prevention and response to man-made emergencies and natural disasters]. Retrieved from: osvita-yu.mk.ua/.../789-nakaz-ministerstva-osvi... (datazvernennya 10.04.2016r.).
8. Polozhennya "Pro Edinu derzhavnu sistem u poperedzhennya i reaguвання na nadzvichayni situatsiyi tehnogennoho i prirodnogo harakteru": Zatv. Postanovoyu Kabinet Ministriv Ukraini vId 3 serpnya 1998 r. [Regulation "On the single state system of prevention and response to emergency situations of technogenic and natural character": approved. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine 3serpnya 1998 r. 1198 number]. Retrieved from: rada-bgd.narod.ru/metod/ProgCO.htm (data zvernennya 10.04.2016r.).
9. Steblyuk, M.I. (2002). *Tsivilna oborona [Civil defense]*. Kiev: Znannya.
10. Zhidetskiy V.Ts. (2002). *Osnovi ohoroni pratsi [Basics of labor protection]*.LvIv: AfIshas.
11. Zhellbo, E.P., Zaveruha, N.M., Zatsarniy, V.V. (2010). *Bezpeka zhittediyalnosti [Life Safety]*. K.: Karavela.
12. Nakaz Ministerstva osviti i nauki Ukraini vid 02.12.1998 roku № 420 "Pro vdoskonalennya navchannya z ohoroni pratsi y bezpeki zhittediyalnosti u vischih zakladah osvIti Ukraini" [Ministry of Education and Science of Ukraine of 12.02.1998, № 420 "On improvement of education on health and life safety in higher educational institutions of Ukraine"]. Retrieved from zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0059-99 (data zvernennya 10.04.2016r.).
13. SpIlniy nakaz Ministerstva osviti i nauki Ukraini Ministerstva Ukraini z pitan nadzvichaynih situatsiy ta u spravah zahistu naseleynna vid naslidkiv Chornobils'koyi katastrofi, Derzhavnogo komitetu Ukraini z promisl'ovoyi bezpeki, ohoroni pratsi ta girmichogo naglyadu vid 21.10.2010 r. № 969/922/21 Zareestrovano v Ministerstvi yustitsiyi Ukraini 9 listopada 2010 r. Za № 1057/18352 "Pro organizatsiyu ta vdoskonalennya navchannya z pitan ohoroni pratsi, bezpeki zhittediyalnosti ta tsivilnogoZahistu u vischih navchalnih zakladah Ukraini" [Joint Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine Ministry of Ukraine of Emergencies and Affairs of Population Protection from the Consequences of Chornobyl Catastrophe State Committee of Ukraine for Industrial Safety, Labor Protection and Mining Supervision of 21.10.2010. № 969/922/21 registered with the Ministry Justice of Ukraine on November 9, 2010 for the number 1057/18352 "on the organization and improvement of training on safety, life safety and protection in higher educational institutions of Ukraine"]. Retrieved from <http://refdb.ru/look/1522338.html>